

รูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ในอำเภอห่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์

ธีรภัทร กิจจารักษ์^{1*} จิรโรจน์ บุญราช² โดมธราดล อนันตสาน³ สุภชัย ตรีทศ⁴ สมพิศ สายบุญขึ้น⁵

Received : July 26, 2019

Revised : October 2, 2019

Accepted : December 23, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอห่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอห่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการและประชาชนในพื้นที่อำเภอห่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 50 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การตีความจากบทสัมภาษณ์ อภิปรายผลด้วยการพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 1 ระดับบุคคลและครอบครัวเป็นพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในจุดเริ่มต้น สมาชิกในครอบครัวมีความพอประมาณสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ของครอบครัวได้ มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีที่ไม่บริโภคนิยม ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ไม่ประมาท รู้จักพึ่งตนเองและแบ่งปัน ช่วยเหลือคนในครอบครัวและผู้อื่นๆ รูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 2 ระดับชุมชนเป็นการยกระดับความพอเพียงที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในชุมชน โดยมีการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมมือกันเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักษาผลประโยชน์ในชุมชนและส่วนรวม มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนเน้นสร้างความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน และรูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 3 ระดับเครือข่ายเป็นการสร้างความร่วมมือเป็นเครือข่าย ที่เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่มองค์กรทั้งรัฐและเอกชน โดยมีการประสานงานเพื่อให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

ข้อเสนอแนะ ควรส่งเสริมการบริหารจัดการระดับชุมชนนั้นสามารถรองรับผู้ด้อยโอกาสและผู้ว่างงานในชุมชน ส่งเสริมการลดต้นทุนและปัจจัยในการผลิต เพื่อเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานราก ควรส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก และควรสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

คำสำคัญ : ชุมชนพอเพียง, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, รูปแบบชุมชน

^{1,5} หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

^{2,3,4} หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: dr_mara24@hotmail.com

A MODEL OF SUFFICIENT COMMUNITIES THROUGH SUFFICIENCY ECONOMY BY CITIZENS IN LOMSAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

Teeraphat Kitjarak^{1*} Chirarod Boomrat² Domtharadol Anantasan³
Supachai Tritose⁴ sompit Saibunchun⁵

Abstract

The qualitative study aimed to examine and to exhibit a model of sufficient communities established through the Sufficiency Economy by citizens in Lomsak district, Phetchabun Province. Fifty informants participated; those consisted of community leaders, government officers, local government politicians, academicians, and local citizens. Data was analyzed by interpreting interviews and be discussed using a descriptive writing.

The research findings revealed as follows: 1) to the first-level communities, individuals and families as a fundamental highlight the sufficiency with its source. Family members show great moderation, which meets four basic needs, and were living at a subsistence level without being consumerism. They live consciously and carefully. They are self-reliant; also, they distribute and assist family members and others., 2) regarding the second-level communities, people mustering as groups initiated the sufficiency. Citizens in the community collaborate; so that they can share and help one another for protecting their community's interest as well as exchanging ideas, managing, and solving problems. These would build communities' harmony and empowerment., and 3) the third-level communities indicate the cooperation through their connections. The certain communities emphasized how communities coordinate with official and private sectors, which benefits all parties.

The results suggest that communities should be administrated in order to support disadvantaged and unemployed persons as well as minimizing production cost and factors. This would strengthen career potential to developing fundamental economy. In addition, the communities should promote an alternative energy and also conserve natural resources, environments, cultures, and tourism.

Keywords : sufficient communities, sufficiency economy philosophy, community mode

^{1,5} Local Administration Program in Faculty of Humanities and Social Sciences. Phetchabun Rajabhat University.

^{2,3,4} Public Administration Program in Faculty of Humanities and Social Sciences. Phetchabun Rajabhat University.

* Corresponding author, e-mail: dr_mara24@hotmail.com

บทนำ

ศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็คือ องค์ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ครอบคลุมในทุกมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม พระราชประสงค์ของพระองค์ คือ การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และด้านจิตใจของประชาชนคนไทย เป็นสำคัญ โดยมีมิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ภาครัฐบาลได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาประเทศชาติ ภายใต้กรอบแนวคิดการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ยึดความพอดีหรือทางสายกลาง หลีกเลี้ยงปัจจัยเสี่ยงในการดำเนินงาน สร้างความสมดุล สร้างภูมิคุ้มกัน ภายใต้การมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้ 4 ป. คือ โปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด และมีประสิทธิภาพ เป็นตัวกำกับเพื่อนำไปสู่ความสมานฉันท์ ก่อให้เกิด “สังคมอยู่ดีมีสุข” และได้กำหนดนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม “ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยพยายามส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับเกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติ และได้สืบเนื่องถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่เน้นการกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นการบริหารจัดการทุนทางเศรษฐกิจ สังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยมุ่งให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมีพื้นที่และชุมชนเป็นตัวตั้ง โดยมียุทธศาสตร์สร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นฐานรากความมั่นคงของประเทศ มีแนวคิดและมุมมองที่ให้ความสำคัญกับภาวะความสมดุลที่เกิดจากทุกองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง พอดี มีความสมดุล การพัฒนาต้องอยู่ภายใต้หลักคุณธรรม คือ การกระทำที่นำไปสู่ความสมดุลของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นในทุกระดับ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยมีหลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญที่ ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม ยึดวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในขณะที่การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่างๆ ของแผนพัฒนาฯ ได้ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579 ที่เป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560, หน้า 1-2) โดยได้คาดหวังผลในระยะยาวที่จะทำให้ 1) คนไทยใช้ชีวิตบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง 2) สังคมไทยมีเครือข่ายความร่วมมือ เศรษฐกิจพอเพียง และ 3) การพัฒนาอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทั้งหมดนี้ให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการขับเคลื่อนโครงการพระราชดำริและการขยายผลสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ได้มีโครงการศูนย์เรียนรู้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตและถ่ายทอดความรู้ให้กับหมู่บ้าน เป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ราษฎรในหมู่บ้านได้ถือปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างความสามารถให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืนเป็นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับการแปรผันของเศรษฐกิจ โดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผลและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ เพื่อลดรายจ่าย และสามารถนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนในระหว่างหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มรายได้ของราษฎรในหมู่บ้าน ซึ่งโครงการดังกล่าวได้ถูกพัฒนาต่อเนื่องจนทำให้เกิดโครงการสร้างสัมมาอาชีพชุมชนตาม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินงานตามนโยบายของภาครัฐ ที่ได้นำเอาศาสตร์แห่งพระราชามาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการประเทศ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ กับทุกภาคส่วนในประเทศ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับหัวข้อการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้ให้ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการและประชาชนในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้การสุ่ม แบบเจาะจง (Purposive Sampling) อ้างในสุชาติ ตันประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546, น. 121-124) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่นนักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 50 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

รายละเอียดของเครื่องมือในแต่ละส่วนโดยมีวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ประกอบด้วยข้อมูลจากการสำรวจ (survey Study) ข้อมูลเบื้องต้นด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถามเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเข้าสู่กระบวนการจัดการสนทนากลุ่ม

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ต้องการวิเคราะห์และการได้มาซึ่งข้อมูล (Obtaining Data) ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (data collection) ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแนวคิด รวมถึงอ้างอิงเอกสาร ตำราและหนังสือต่าง ๆ และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเป็นการใช้คำสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพอรู้คำตอบแต่ไม่แน่ชัดคล้ายการถามนำ ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าความคิดเห็นของตนเอง ผู้วิจัยจะได้คำตอบที่ครบถ้วนมากขึ้น และทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความพอเพียงที่จะหาข้อสรุปได้ ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

3.1 ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูล สืบค้นข้อมูลด้วยการกำหนดประเด็นหลัก (Main Issue) ตามวัตถุประสงค์ และตัวแปร ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต หนังสือทางวิชาการ บทความ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ แลรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2 สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การสร้างคำถามแบบกึ่งโครงสร้างเป็นลักษณะคำถามแบบปลายปิด (Open end) และคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มโดยสาระจะตรงกับวัตถุประสงค์และครอบคลุมกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อสอบถามผู้เชี่ยวชาญ ที่มีประสบการณ์ตรงและเกี่ยวข้องประเด็นในการสัมภาษณ์

4. การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ

การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือ ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร ตำราที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมากำหนดเป็นโครงสร้างแบบสอบถามหลังจากนั้นนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความชัดเจนของภาษา ความครอบคลุมของโครงสร้างและความสอดคล้องตามจุดมุ่งหมาย โดยใช้เทคนิค IOC (Index of item-objective Congruence) โดยใช้สูตร $IOC = \sum R/N$ โดยมีค่าดัชนีสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60–1.00 และได้รับข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 จัดทำหนังสือขอลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และติดต่อประสานงานกับบุคคลกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้บุคคลกลุ่มตัวอย่างรับทราบ และขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อวางแผนในการศึกษา และติดต่อประสานงานบุคคลกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ เพื่อขออนุญาตให้ความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก

5.2 จัดการการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดสนทนากลุ่มเพื่อพูดคุยและเปลี่ยนข้อคิดเห็นประสบการณ์ ให้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ในเรื่องที่ต้องการศึกษา ขออนุญาตบันทึกเสียงและภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และขออนุญาตบันทึกข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

5.3 นำผลการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้รับมาสรุปให้ครบถ้วน ถูกต้องตามประเด็นต่างๆ ที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ รวมทั้งข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตรวจสอบประเด็นต่างๆ ที่ตั้งไว้ หากพบขาดประเด็นหรือไม่ชัดเจนประเด็นไหน ต้องลงไปสัมภาษณ์อีกจนกว่าได้ประเด็นและผลการศึกษาที่ครบถ้วนตามต้องการ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การตีความหรือการแปลความจากบทสัมภาษณ์ เพื่อตอบคำถามการวิจัยการนำเสนอผลการศึกษาที่ได้รับจากการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งสรุป และอภิปรายผลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ในบริบทของความพอเพียงในชุมชนพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ นั้น สามารถพัฒนาได้ตามเหตุผลที่เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับหลักได้แก่

ระดับที่ 1 ระดับบุคคลและครอบครัว มีแนวทางในการปฏิบัติและประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ ได้แก่ การทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของตนเอง และครอบครัว หรือ บัญชีครัวเรือน มีการวางแผนในการหารายได้ จัดสรรรายจ่ายตามความจำเป็นและเหมาะสม ตามกำลังที่ตนพึงมี
2. ความมีเหตุผล โดยการพิจารณาจากปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้อง การคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยไม่ใช้อารมณ์
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวและทันโลก ภูมิคุ้มกันด้านการออมในครัวเรือน การปลอดอบายมุขหังปวง มีสุขภาพใจและกายที่ดี สร้างความอบอุ่นในครอบครัว หารายได้เสริมเพื่อลดความเสี่ยง
4. การมีคุณธรรมและความรู้เป็นพื้นฐาน รู้จักเสียสละ แบ่งปันให้ผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเงินทอง หรือทรัพย์สิน การบริจาคแรงงาน การหาความรู้เพิ่มเติม และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต อดทน การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวม

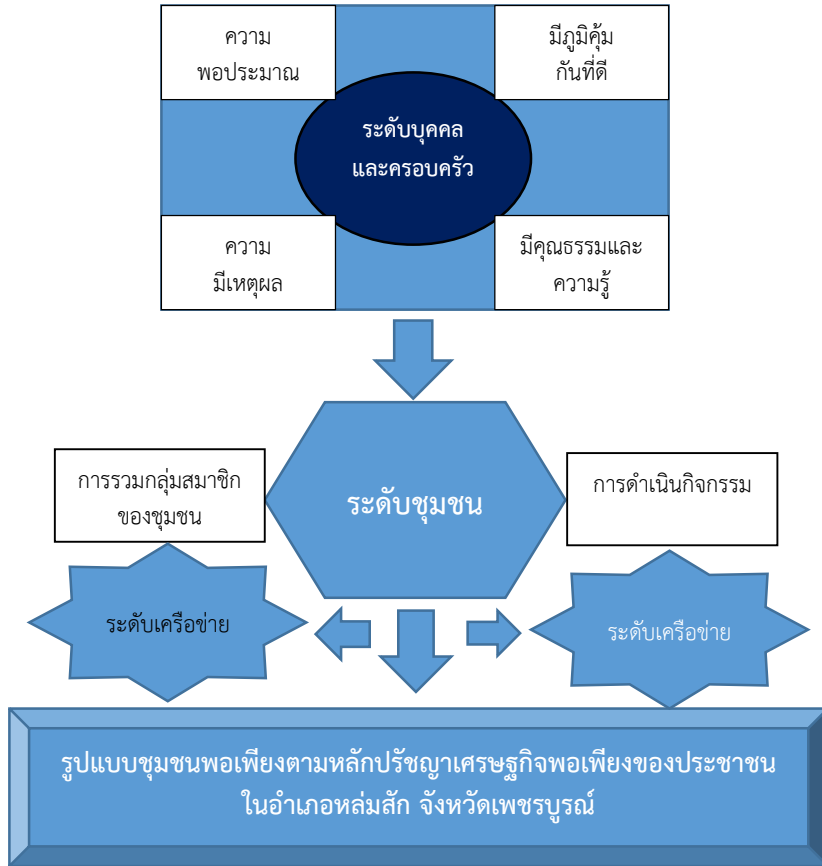
ระดับที่ 2 ระดับชุมชน มีแนวทางในการปฏิบัติและประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย

1. การรวมกลุ่มสมาชิกของชุมชน รวมตัวกันตั้งแต่ 10 ครัวเรือนขึ้นไป สามารถพึ่งตนเองได้ มีความสามัคคี รวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน
2. ในการดำเนินกิจกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ควรดำเนินการในรูปองค์คณะกรรมการของชุมชนและคณะกรรมการดังกล่าวควรมีหน้าที่ในการกำกับ การดำเนินงาน และการประเมินบทบาทของชุมชนในเรื่องความพอเพียง

3.แนวทางในการดำเนินการในชุมชนพอเพียง พบว่า

- 3.1 ชุมชนควรมีแนวทางที่ชัดเจน และมีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 50
- 3.2 การดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย
 - 1) ความพอประมาณ ให้มีการผลิตเน้นการบริโภคในชุมชน หากมีเหลือจึงจำหน่าย ศักยภาพของชุมชน การพึ่งตนเอง ชุมชนใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน วางแผนค่าใช้จ่ายและจัดสรรค่าใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างเหมาะสม
 - 2) ความมีเหตุผล สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน สมาชิกมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา ร่วมดำเนินการและร่วมติดตามประเมินผล บริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนโดยคำนึงถึงความยั่งยืน สมดุล และความสงบสุขในสังคม
 - 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในครัวเรือน มุ่งเน้นสนับสนุนให้มีการทำบันทึก บัญชีรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมเรื่องการออม เพื่อรองรับความจำเป็นฉุกเฉิน สร้างเครือข่าย และการประกอบการต่างๆ ในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชน รวมเป็นจิตอาสา ช่วยเหลือกันในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นการปลูกป่า มีระบบจัดการขยะ การรวมกลุ่มสวัสดิการต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์
 - 4) ชุมชนเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมเวทีประชาคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชน เพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกในชุมชน มีการพัฒนาวัด หรือ ศาสนสถานในชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ ร่วมกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นต่างๆ

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2. เพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบชุมชนพอเพียงที่เหมาะสมของประชาชนในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์นำเสนอได้ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบชุมชนพอเพียงตามหลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์สรุปได้ว่า

รูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 1 ระดับบุคคลและครอบครัวเป็นพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในจุดเริ่มต้น คือ การที่บุคคลและสมาชิกในครอบครัวมีความพอประมาณในการกิน มีอาหารที่เพียงพอในการบริโภคของตนเองและครอบครัว สามารถสนองความต้องการพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ของครอบครัวได้ มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีที่ไม่บริโภคนิยม ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ไม่ประมาท รู้จักพึ่งตนเองและแบ่งปันช่วยเหลือคนในครอบครัว และคนอื่นๆ

รูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 2 ระดับชุมชนเป็นการยกระดับความพอเพียงที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในชุมชน โดยมีการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมมือกันเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักษาผล

ประโยชน์ในชุมชนและส่วนรวม มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการจัดการและแก้ไขปัญหาพร้อมกันของคนในชุมชนเน้นสร้างความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

รูปแบบชุมชนพอเพียงระดับที่ 3 ระดับเครือข่ายเป็นการสร้างความร่วมมือเป็นเครือข่าย ที่เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่ม องค์กร และภาคเอกชน หรือ กิจกรรม ทั้งในระดับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงและบริบทอื่นๆ โดยมีการประสานงานเพื่อให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

อภิปรายผลการศึกษา

ระดับบุคคลและครอบครัวเป็นพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในจุดเริ่มต้น คือ การที่บุคคลและสมาชิกในครอบครัวมีความพอประมาณในการกิน มีอาหารที่เพียงพอในการบริโภคของตนเองและครอบครัว สามารถสนองความต้องการพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ของครอบครัวได้ มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีที่ไม่บริโภคนิยม ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ไม่ประมาท รู้จักพึ่งตนเองและแบ่งปัน ช่วยเหลือคนในครอบครัว และคนอื่นๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัชดาพรธม โปธิไซ (2555) เรื่องพฤติกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่ ตำบลสะเดา อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาพฤติกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่ ตำบลสะเดา อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านความคิด ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า 1. พฤติกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะเดา อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการดำเนินชีวิตและด้านการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงไปหาลำดับนี้ ด้านการเรียนรู้ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ด้านความคิด และด้านสังคม ตามลำดับ 2. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีจำนวนมากที่สุด คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลควรจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง รองลงมาคือ ควรมีการวางแผนบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบให้ใช้ได้ทั้งปี และควรจัดการอบรมการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายในครัวเรือน ตามลำดับ

ระดับชุมชน เป็นการยกระดับความพอเพียงที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในชุมชน โดยมีการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมมือกันเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันรักษาผล ประโยชน์ในชุมชนและส่วนรวม มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการจัดการและแก้ไขปัญหาพร้อมกันของคนในชุมชนเน้นสร้างความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน สอดคล้องกับงานของสุรเชษฐ์ กลยนิษฐ์ (2553) ทศนคติของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสกลนคร ต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา เปรียบเทียบ และหาแนวทางพัฒนาทศนคติ ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสกลนคร ต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยศึกษา ความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา และเปรียบเทียบตามสถานภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสกลนคร ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ และทศนคติของประชาชนต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 1. ด้านความรู้ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสกลนคร ที่มีเพศ อายุ และสถานภาพการสมรสต่างกันมีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน แต่ประชาชนในเขตนี้ที่มีภูมิหลัง แตกต่างกันทางด้านอาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ และภาระหนี้สินมีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 5 ประชาชน ที่มีอาชีพรับราชการ ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้มีรายได้สูงกว่าบาท หรือผู้มีภาระ

หนี้สินสูงกว่าบาท มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สูงกว่า ประชาชนที่มีอาชีพระดับการศึกษา รายได้ หรือภาระหนี้สินอื่นๆ 2. ด้านทัศนคติ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนาอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร มีทัศนคติในภาพรวมต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อยู่ในระดับ ปานกลาง โดยทัศนคติต่อด้านการรับรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับมาก ส่วนด้าน การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนในเขตนี้ที่มีภูมิลำเนาต่างกันทางเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส และภาระหนี้สินมีทัศนคติ โดยรวมต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ, โดยกลุ่มเพศหญิง ผู้มีอายุ ปี ขึ้นไป ผู้มีอาชีพรับราชการ ผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้มีรายได้ระหว่าง , ถึง , บาท และ, บาท ขึ้นไป ผู้มีสถานภาพสมรสแยกกันอยู่ ผู้ไม่มีภาระหนี้สิน และผู้ที่มี ภาระหนี้สินมากกว่า , บาท มีทัศนคติต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในระดับที่สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ 3. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางเสริมสร้างการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ไว้ด้วย

ระดับเครือข่าย เป็นการสร้างความร่วมมือเป็นเครือข่าย ที่เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่มองค์กร และภาคเอกชน หรือ กิจกรรม ทั้งในระดับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงและบริบทอื่นๆ โดยมีการประสานงานเพื่อให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของชัยภรณ์ ศรีสมัย (2551) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลาการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยแวดล้อมและระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดยะลา 2) เพื่อเปรียบเทียบลักษณะส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดยะลา 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ปัจจัยแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดยะลา และ 4) เพื่อศึกษาปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดยะลา ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีส่วนร่วมมากที่สุด 1 ด้าน ได้แก่ ด้าน การเรียนรู้ มีส่วนร่วมในระดับมาก จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการประหยัด 2. ด้านการเอื้ออาทรต่อกัน 3. ด้านการลดรายจ่าย 4. ด้านการเพิ่มรายได้ และ 5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและด้านการได้รับสนับสนุนทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะ 1. ด้านการลดรายจ่าย ควรสร้างความตระหนัก ปลุกจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเยาวชนมากขึ้น 2. ด้านการเพิ่มรายได้ หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP อย่างจริงจัง เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน 3. ด้านการประหยัด หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น เพื่อลดต้นทุนการผลิตและส่งเสริม การจัดทำบัญชีรับ-จ่ายครัวเรือน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 4. ด้านการเรียนรู้ หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้นและเห็นเป็นวาระสำคัญในทุกองค์กรทุกภาคส่วน 5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 6. ด้านการเอื้ออาทร หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจังเพื่อสืบทอดลูกหลานต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอเพิ่มเติม

1. การบริหารจัดการระดับชุมชนนั้นสามารถรองรับผู้ด้อยโอกาสและผู้ว่างงานในชุมชน ให้สามารถพัฒนาไปสู่ความอยู่ พอกิน พอใช้

2. ควรสนับสนุนและส่งเสริมการลดต้นทุนและปัจจัยในการผลิตด้านต่างๆ อาทิ ด้านการเกษตร ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย สร้างโอกาสในอาชีพ และเพิ่มความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานราก

3. ควรสนับสนุนและส่งเสริมการใช้และอนุรักษ์พลังงาน หรือพลังงานทดแทน หรือพลังงานทางเลือกและควรสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม ร่วมกันในชุมชน อย่างจริงจัง หรือ มีการจัดทำข้อบังคับชุมชนเพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

2. ควรมีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน หรือจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสะท้อนการอนุรักษ์วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของท้องถิ่นตนเอง รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. (2553). พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

กานดา เตชะขันหมาก. (2556). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. รายงานการวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ขวัญกมล ดอนขวา. (2557). แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ขมัยภรณ์ ศรีสมัย (2551). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลา. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

นิสรา ใจชื่อ. (2557). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

บุษยา มั่นฤกษ์. (2556). การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการของผู้นำนโยบายการบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

รัชดาพรรณ โพธิ์ไข (2555). พฤติกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่ ตำบลสะเดา อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. สารนิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560).เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.สำนักนายกรัฐมนตรี
สุชาติ ตันประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546).ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ:สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์
สุรเชษฐ์ กลยนิษฐ์ (2553).ทัศนคติของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย
จังหวัดสกลนคร.สารนิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสน
ศาสตร์.มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์